Doelmatig procederen – een gedragsrechtelijke blik

G.J.W. PULLES*

Advocaten en procesgemachtigden krijgen vaak het verwijt ondoelmatig te procederen, ten nadele van de wederpartij of de goede rechtsbedeling. Het gedragsrechtelijke voorschrift om een zaak doelmatig te behandelen, beoogt dat te voorkomen. Het is echter niet altijd helder wat dit voorschrift precies inhoudt en waar de grens ligt tussen verantwoordelijkheid voor het cliëntenbelang en voor een goede en faire rechtsgang. Dit artikel onderzoekt of er in het gedragsrecht en de tuchtrechtspraak daarvoor nadere aanknopingspunten zijn te vinden.

1. Inleiding

Het is nog niet zo lang geleden dat een rechtbank een advocaat die er met de pet naar gooide, kon straffen door te bepalen dat deze zelf de proceskosten moest betalen. In 2002 werd deze mogelijkheid – ook wel bekend als het 'eigen beursje' – sterk beperkt tot gevallen waarin, samengevat, een advocaat onbevoegd optreedt.[1] Er zijn echter zaken waarin de rechter terug lijkt te verlangen naar vroeger. Als voorbeeld kan een zaak dienen waarin een advocaat een kansloos, want te laat ingediend, hoger beroep had ingesteld. De advocaat van de wederpartij wees hem hier herhaaldelijk op, maar zonder resultaat. Het doorgaans met distantie opererende Haagse gerechtshof besloot het ondermaatse optreden niet onvermeld te laten en overwoog in zijn arrest dat:

'de procedure volstrekt nodeloos [is] gevoerd en … de man bij herhaling verzocht het hoger beroep in te trekken teneinde te voorkomen dat de vrouw onnodig kosten zou maken. Het hof hecht er in dat kader aan op te merken dat het de advocaat van de man ten zeerste zou sieren als hij deze door de man te betalen proceskosten uit eigen middelen voor zijn rekening zou nemen.'[2]

Waar een dergelijke veeg uit de pan van de rechterlijke macht een zeldzaamheid is, is kritiek uit andere hoek op de (vermeende) ondoelmatigheid die de proceshouding van advocaten zou kenmerken dat niet. In een in 2017 verschenen rapport over het rechtsbedrijf oordeelde onderzoeksinstituut *HiiL* dat advocaten zich niet op het oplossen van conflicten maar juist op polariseren en procederen zouden richten.[3] Hoogleraar Advocatuur Diana de Wolff uitte bij haar aantreden vergelijkbare kritiek op de ondoelmatigheid en kostbaarheid van veel procedures.[4]

Dit artikel focust op de verantwoordelijkheid van advocaten voor het doelmatig laten verlopen van een zaak, meer in het bijzonder de uit het *gedragsrecht* voor advocaten voortvloeiende verantwoordelijkheid.[5] Het onderzoek beperkt zich daarbij tot *gedragsregel 6* van de gedragsregels voor de advocatuur, die het een advocaat opdraagt een doelmatige behandeling na te

---

* Mr. G.J.W. Pulles LLM MSc is advocaat in Amsterdam en docent Beroepsethiek aan de Universiteit van Amsterdam. Veel dank aan mr. Mischa van Dongen voor haar waardevolle suggesties en commentaar.

1. Het 'eigen beursje' was geregeld in art. 58 Rv (oud). De huidige regeling staat in art. 245 lid 1 Rv. De bepaling ziet volgens HR 12 december 1997, *NJ* 1998, 347 op het volgende: Voor gebruikmaking ervan is slechts plaats, indien (a) sprake is van een niet aan de cliënt toe te rekenen processuele fout of verzuim, welke fout of welk verzuim een ernstige beroepsfout van de advocaat of procureur oplevert, (b) die fout of dat verzuim anders een veroordeling van de cliënt in de proceskosten van de wederpartij tot gevolg zou hebben, en (c) dit gevolg, mede gelet op de ernst van de fout of het verzuim, in de gegeven omstandigheden in redelijkheid niet kan worden aanvaard. De rechter die tot een zodanige beslissing komt, zal dienen te motiveren dat in het gegeven geval inderdaad aan dit een en ander is voldaan.
2. Hof Den Haag 18 februari 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:378. Voor een voorbeeld zie Rb. Noord-Nederland 3 juni 2015, ECLI:NL:RBNNE:2015:2675.
3. M. Barendrecht, K. van Beek & S. Muller, *Menselijk en rechtvaardig. Is de rechtsstaat er voor de burger?*, Den Haag: HiiL 2017. Voor kritiek hierop: J. Vranken & M. Snel, 'De civiele rechter in Nederland op de schopstoel', *NJB* 2019/687, p. 858-866.
4. 'Minder conservatisme zou de balie sieren', interview, *Mr*. 2018, nr. 1, p. 22-29.
5. In dit artikel wordt met de term 'gedragsrecht', het materiële recht dat van toepassing is op advocaten bedoeld. 'Tuchtrecht' is dan het geheel van regels die het sanctioneren van schendingen van het gedragsrecht regelen. Een hard onderscheid is er niet en de termen worden vaak door elkaar gebruikt.

streven.[6] Deze regel is ingevoerd bij de herijking van de gedragsregels voor de advocatuur in 2018.[7] De toelichting op de gedragsregel zwijgt over het *waarom* van het opnemen van de regel en geeft weinig houvast voor de nadere concretisering van het ruime begrip 'doelmatigheid'. Het is niet eenvoudig vast te stellen wat een doelmatige behandeling in de zin van deze regel nu precies is. Wat houdt deze verantwoordelijkheid in en hoe ver reikt die? Voegt deze wat toe aan de voorschriften die er al waren? Natuurlijk zijn er heldere gevallen van ondoelmatigheid. Het bovenstaande voorbeeld – het instellen van een niet te winnen hoger beroep – is duidelijk. De betreffende advocaat heeft een beroepsfout gemaakt (een termijn laten verlopen) en daarmee zonder twijfel ook gedragsrechtelijk verwijtbaar ondoelmatig gehandeld. Maar niet elke zaak is zo duidelijk als dit voorbeeld en elke advocaat kent wel een voorbeeld van een zaak die op het eerste gezicht kansloos leek, maar die bij nader inzien juist het belang van de cliënt uitstekend diende. Doelmatigheid is, kortom, geen duidelijk omlijnd begrip. In deze bijdrage onderzoek ik of de gedragsrechtelijke norm nader is te concretiseren en of er meer algemene handvatten aan kunnen worden ontleend.[8]

De gedragsrechtelijke verantwoordelijkheid van de advocaat voor een doelmatige zaaksbehandeling is in de literatuur nog amper aan de orde geweest. Dit artikel neemt daarom als uitgangpunt het gedragsrecht, zoals dat kan worden afgeleid uit de toepasselijke regelgeving en tuchtrechtspraak. Dit artikel is als volgt ingedeeld. Paragraaf 2 beschrijft het doelmatigheidsgebod zoals dat is neergelegd in het gedragsrecht voor advocaten en in verschillende andere procesrechtelijke voorschriften. Paragraaf 3 focust op het doelmatigheidsgebod zoals verwoord in gedragsregel 6 en gaat in op de invulling ervan door de tuchtrechtspraak. Paragraaf 4 geeft een tweetal praktische voorbeelden van mogelijk ondoelmatig optreden, die nuttig kunnen zijn voor het verder reflecteren op het onderwerp. Ik ben mij er daarbij van bewust dat een uitputtende behandeling van het onderwerp zich niet tot deze gedragsregel zou moeten beperken. Daarvoor ontbreekt hier echter de ruimte. Bovendien kan de verzamelde kennis over gedragsregel 6 als basis dienen voor een mogelijk nader onderzoek.

2. Het doelmatigheidsgebod

2.1. Procesreglementen en procesrecht

Regels over een doelmatige zaaksbehandeling zijn op veel plaatsen te vinden. Zo bevat het procesrecht tal van regels die ten doel hebben een eerlijke en doelmatige procedure te waarborgen. Deze regels zijn onder meer te vinden in de door de rechtspraak gehanteerde procesreglementen en in zowel het geschreven procesrecht (zie bijvoorbeeld art. 21 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) inzake de waarheidsplicht) als het ongeschreven procesrecht. Veel regels en beginselen zijn ontwikkeld in het kader van het leerstuk van de goede procesorde. Uit de rechtspraak daarover komt een aantal belangen naar voren die de Hoge Raad met een beroep op de goede procesorde heeft willen beschermen. Daartoe horen onder meer het belang van een toegankelijke procedure, het belang van hoor en wederhoor, het belang van gelijke proceskansen voor partijen, het belang van waarheidsvinding in rechte en het belang van een doelmatige en voortvarende rechtspleging.[9]

Overtreedt men een procesreglement of een geschreven of ongeschreven regel van procesrecht, dan is de sanctie veelal ook processueel. Een te laat ingezonden stuk wordt niet in behandeling genomen, een getuige die men over het hoofd heeft gezien mag niet meer worden opgeroepen en een beslag waarvoor op grond van halve waarheden verlof is verleend wordt opgeheven. Het is doorgaans de rechter die voor zo'n overtreding een sanctie oplegt en, zoals artikel 21 Rv het de procespartijen licht dreigend voorhoudt, uit een overtreding: 'de gevolgtrekking [kan] maken die hij geraden acht'. Maar daarmee is nog niet gezegd dat een advocaat ook *tuchtrechtelijk* verwijtbaar handelt wanneer hij een procesrechtelijke norm overtreedt. Daarvoor zal moeten worden vastgesteld dat het schenden van een regel van procesrecht tevens de schending van een gedragsrechtelijke norm oplevert. En dat is lang niet altijd het geval. Het tegen het procesreglement in e-mailen met de griffie zal niet snel tuchtrechtelijk verwijtbaar zijn. Het zich tot de rechtbank wenden zonder de wederpartij daarin te kennen mogelijk wel. Soms lopen tuchtrecht en procesrecht ver uit de pas. Zo heeft de tuchtrechter het misbruik maken van procesrecht in het belang van een cliënt onder omstandigheden niet tuchtrechtelijk verwijtbaar geacht.[10] Wie meer wil weten over wat het gedragsrechtelijke begrip doelmatigheid inhoudt, zal daarom bij het gedragsrecht te rade moeten gaan.

2.2. Gedragsrecht voor advocaten

Het primaire doel van procesrechtelijke normen is het structureren van procedures en het waarborgen van een zekere procedurele rechtvaardigheid. Het primaire doel van het tucht- en gedragsrecht is het bewaken en bevorderen van de kwaliteit en de behoorlijke beroeps-

6. De Gedragsregels advocatuur (2018) en de toelichting daarop zijn te raadplegen op: regelgeving.advocatenorde.nl/content/gedragsregels-advocatuur.
7. Voor 2018 werd het onderwerp deels bestreken door gedragsregel 19 (inzake het nemen van rechtsmaatregelen) en 23 lid 2 (inzake het voorkomen van onnodige kosten) van de gedragsregels uit 1992. De andere twee belangrijke regelingen voor de advocatuurlijke praktijkuitoefening – de Advocatenwet en de Verordening op de advocatuur – bevatten geen vergelijkbare norm.
8. Ik ben mij ervan bewust dat dit artikel op het eerste gezicht vooral gericht lijkt op advocaten. Het feit dat zij de specifieke normadressaat zijn van de aangehaalde regelgeving wil echter niet zeggen dat deze normen niet ook op andere procesvertegenwoordigers van toepassing zouden (moeten) zijn en daarom is dit betoog ook voor hen lezenswaardig.
9. V.C.A. Lindijer, *De goede procesorde: Een onderzoek naar de betekenis van de goede procesorde als normatief begrip in het burgerlijk procesrecht* (diss. Groningen), Deventer: Kluwer 2008.
10. HvD 19 december 2016, ECLI:NL:TAHVD:2016:232.

uitoefening door advocaten.[11] Bij het beoordelen van de betamelijkheid van het advocatuurlijke handelen zijn vooral de in artikel 10a Advocatenwet opgenomen kernwaarden en de door de Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten vastgestelde gedragsregels van belang. De kernwaarden (onafhankelijkheid, partijdigheid, deskundigheid, integriteit en vertrouwelijkheid) kunnen enerzijds worden beschouwd als een samenvatting van de verplichtingen van de advocatuur jegens de samenleving, anderzijds als toetsingsmaatstaf voor het beoordelen van het handelen van advocaten in concrete gevallen.[12] Een nadere normering van dat handelen geven de gedragsregels, die onder meer zien op de maatschappelijke rol van de advocaat en diens verhouding ten opzichte van de cliënt en de overige betrokkenen bij de rechtspleging.

Zowel de kernwaarden als de gedragsregels spelen een belangrijke rol in oordelen van de tuchtrechter, die op grond van artikel 46 Advocatenwet dient te bepalen of de advocaat zich heeft gedragen zoals een behoorlijk advocaat betaamt. De gedragsregels zijn daarbij niet juridisch bindend. De vaste overweging van de tuchtrechter hierover is dat:

'de tuchtrechter [dient] bij de beoordeling van een tegen een advocaat ingediende klacht het aan de advocaat verweten handelen of nalaten te toetsen aan de in art. 46 Advocatenwet omschreven normen. Bij deze toetsing is de tuchtrechter niet gebonden aan de gedragsregels, maar die regels kunnen, gezien ook het open karakter van de wettelijke norm, daarbij wel van belang zijn (…). Of sprake is van tuchtrechtelijk verwijtbaar handelen hangt af van de feitelijke omstandigheden en wordt door de tuchtrechter per geval beoordeeld'.[13]

Dat gezegd zijnde, in de praktijk hebben de gedragsregels zonder meer een niet te verwaarlozen normerende invloed op het denken over praktische beroepsethiek, het handelen van de balie en de oordelen van de tuchtrechter. Dat rechtvaardigt een nadere blik op de invulling door de tuchtrechter van gedragsregel 6 voor de advocatuur. De regel luidt in zijn geheel:

Regel 6 Doelmatigheid

1. De advocaat streeft een doelmatige behandeling van de zaak na en houdt in het oog dat ook ten laste van een wederpartij of andere betrokkenen geen onnodige kosten worden gemaakt.
2. De advocaat is gehouden, alvorens hij overgaat tot het nemen van rechtsmaatregelen en in het bijzonder tot het nemen van executiemaatregelen, zijn wederpartij of, zo deze wordt bijgestaan door een advocaat, die advocaat van zijn voornemen kennis te geven, tenzij in het uitzonderlijke geval dat een bijzonder belang van de cliënt zich daar kennelijk tegen verzet. In beginsel dient hij daarbij een redelijke tijd voor beraad te geven. Waar redelijkerwijs mogelijk voert hij overleg over het tijdstip van behandeling van een zaak.

Gedragsregel 6 valt uiteen in drie sets verplichtingen, die hier als volgt kunnen worden samengevat: in de eerste plaats het nastreven van een doelmatige zaaksbehandeling, in de tweede plaats het voorkomen van onnodige kosten voor de wederpartij of voor derden en ten derde het tijdig aanzeggen van rechtsmaatregelen. Deze driedeling is echter in de gepubliceerde tuchtrechtspraak over doelmatigheid niet steeds terug te vinden.
De regel maakt geen onderscheid tussen het processuele optreden van de advocaat en de materiële inhoud van de bijstand. Evenmin is de regel beperkt tot een of meer rechtsgebieden.[14]

2.3. Strekking van de gedragsnorm

De in gedragsregel 6 neergelegde normen strekken in de eerste plaats ter bescherming van de belangen van de wederpartij of andere betrokkenen. De toelichting op de gedragsregel verwoordt dat als volgt:

'gelet op de (…) rol van de advocaat mag met betrekking tot zijn functioneren als zodanig worden verwacht dat hij zich ten volle voor de belangen van zijn cliënt inzet, maar daarbij niet andere gerechtvaardigde belangen uit het oog verliest. Die verantwoordelijkheid brengt mee een zekere mate van beleid, tact, professionele distantie en waar nodig terughoudendheid waar het verdedigen van de belangen van de cliënt raakt aan de positie en de rechten van anderen.'

De regel knoopt aan bij vaste tuchtrechtspraak, waarin is bepaald dat een advocaat een grote mate van vrijheid geniet om de belangen van zijn cliënt te behartigen op de wijze die hem passend voorkomt en dat deze vrijheid niet ten gunste van een wederpartij mag worden ingeperkt. De vrijheid is niet onbeperkt. De advocaat mag de gerechtvaardigde belangen van anderen niet onnodig en ontoelaatbaar schaden. Zo moet hij zich onthouden van middelen die op zichzelf beschouwd ongeoorloofd zijn of die, zonder dat zij tot noemenswaardig voordeel van zijn cliënt strekken, onevenredig nadeel aan de wederpartij toebrengen.[15]
Het gebod doelmatig te zijn dient in de tweede plaats het algemeen belang en ziet in dat kader, aldus de toelichting op de gedragsregels:

11. Debat over de strekking en het doel van het tucht- en gedragsrecht is er altijd geweest en de regels zijn in de loop der tijd herhaaldelijk grondig gewijzigd. Waren het voorheen vooral 'ereregelen' die zagen op de onderlinge verhoudingen tussen advocaten, het hedendaagse gedragsrecht bestrijkt ook de verhouding advocaat-cliënt, het bestraffen van normovertreding, het gedrag jegens anderen en het bieden van genoegdoening aan klagers en andere benadeelden. Zie voor een uitputtende behandeling: R. Sanders, *Orde en Discipline*, Den Haag: Boom juridisch 2017.
12. Zie D.J.B. de Wolff, *Kernwaarden van de Advocatuur*, Deventer: Wolters Kluwer 2020.
13. Zie bijvoorbeeld HvD 21 september 2020, ECLI:NL:TAHVD:2020:195; HvD 5 februari 2021, ECLI:NL:TAHVD:2021:25.
14. De Wolff 2020, p. 61.
15. Zie bijvoorbeeld HvD 20 mei 2016, ECLI:NL:TAHVD:2016:135.

'op de maatschappelijke kosten van juridische procedures – de aan een geschil verbonden kosten voor de cliënt, wederpartij en "andere betrokkenen" (zoals derde-financiers als rechtsbijstandsverzekeraars en de Raad voor Rechtsbijstand). Daarbij dient niet alleen aan geld gedacht te worden.'[16]

Ook het tweede lid van regel 6 dient naast het belang van de wederpartij om zich in rechte naar behoren te kunnen verdedigen een algemeen belang, aldus de toelichting, namelijk dat onnodige executies worden voorkomen, geen onnodige gedingen worden gevoerd.[17]
De toelichting op gedragsregel 6 stelt dat de regel mede nader wordt geconcretiseerd door andere gedragsregels. De toelichting noemt specifiek regel 7 (inzake onnodig grievende uitlatingen) en 8 (inzake uitlatingen in strijd met de waarheid). Daar kan ook gedragsregel 5 (inzake het geven van de voorkeur aan een minnelijke regeling) aan worden toegevoegd. Ten aanzien van de verdere inhoud van het gebod van doelmatigheid bevat de toelichting geen informatie. Daarvoor moet te rade worden gegaan bij de tuchtrechter.

3. Inhoud van de norm: tuchtrechtspraak[18]

3.1. Gepubliceerde rechtspraak

Rechtspraak waarin de tuchtrechter expliciet naar ondoelmatigheid als normschending en naar gedragsregel 6 verwijst, is schaars.[19] Daarvoor kan een aantal verklaringen worden gegeven. In de eerste plaats gaat het om een relatief nieuwe regel die pas in 2018 in de gedragsregels is opgenomen. In de tweede plaats geldt dat de toegevoegde waarde van de gedragsregel gering lijkt, nu het doelmatigheidsgebod ook met verwijzing naar andere gedragsregels en door middel van een 'vrije' invulling van de algemene betamelijkheidsnorm van artikel 46 Advocatenwet kan worden gevonden. In de derde plaats ziet doelmatigheid in niet onbelangrijke mate op de vakbekwaamheid van een advocaat, een aspect dat de tuchtrechter pas recent iets vaker is gaan toetsen.[20] In de vierde plaats geldt dat een klacht over (vermeend) ondoelmatig handelen vaak door de wederpartij wordt ingediend. De praktijk leert dat de slagingskans van dergelijke klachten van de wederpartij niet groot is, hetgeen tot gevolg heeft dat een aanzienlijk deel daarvan in korte (voorzitters)beslissingen door de tuchtrechter wordt afgewezen.[21] Niettemin kan uit de gepubliceerde rechtspraak enige nadere invulling van het begrip worden afgeleid.

3.1.1. Ondeugdelijke behandeling van de zaak

Het ondermaats behandelen van een zaak kan leiden tot het oordeel dat er ondoelmatig is gehandeld. In een zaak uit 2014 werd geklaagd over de eigen advocaat. Hem werd verweten de belangen van de klager, ondanks het betaalde voorschot, te hebben verwaarloosd. Het Hof van Discipline achtte de klachten gegrond en overwoog:

'Verweerder heeft (…) onvoldoende duidelijkheid geschapen over de werkzaamheden die hij zou uitvoeren voor het betaalde voorschot en is de afspraken die hij met klager heeft gemaakt niet nagekomen. De hierboven geciteerde brieven van de notaris lijken te bevestigen dat verweerder – behoudens het opvragen van het testament – geen relevante werkzaamheden heeft verricht. De grieven van verweerder tegen de uitspraak van de raad komen er op neer dat alleen al uit de urenspecificatie volgt dat hij veel tijd aan de zaak heeft besteed. Deze grieven stuiten er echter op af dat nergens uit blijkt dat het grootste deel van die tijd daadwerkelijk aan de zaak is besteed en dat, voor zover er blijkt van werkzaamheden, deze slechts in zeer beperkte mate doelmatig kunnen worden geacht.'[22]

In een kort daarvoor gewezen zaak boog de raad van discipline in Den Bosch zich over een klacht over excessief declareren. Klagers hadden de declaratie van hun advocaat op grond van de indertijd geldende begrotingsprocedure aan de raad van toezicht van de lokale orde voorgelegd. De uitkomst van deze procedure was voor de deken aanleiding om een dekenbezwaar in te dienen. In zijn oordeel daarover stelde de raad dat als vaststaand kon worden aangenomen dat het oorspronkelijk aan klager in rekening gebrachte bedrag als excessief diende te worden beschouwd. Aan dat oordeel lag mede ten grondslag de overweging van de raad dat een deel van de werkzaamheden niet doelmatig was:

'Feit is immers dat verweerders (…) diverse werkzaamheden dubbel hebben verricht omdat aan de cliënt keer op keer dezelfde dingen moesten worden uitgelegd. Voor al die werkzaamheden is echter wel het specialistentarief van verweerders aan Z. in rekening gebracht.

16. Ook de plaatsing van regel 6 in het eerste deel van de Gedragsregels die handelen over 'De maatschappelijke rol van de advocaat' wijst erop dat de verplichting tot doelmatigheid ook wordt gezien als een maatschappelijke verantwoordelijkheid.
17. Zo is het rauwelijks dagvaarden, executiemaatregelen treffen of faillissement aanvragen in beginsel tuchtrechtelijk verwijtbaar (vgl. HvD 19 december 2016, ECLI:NL:TAHVD:2016:245). De in het tweede lid van de regel genoemde uitzondering ziet met name op conservatoir beslag. Dat valt buiten het bereik van de gedragsregel, omdat de advocaat in dat geval zijn handen vrij moet hebben om ten behoeve van het behartigen van het belang van zijn cliënt, snel maatregelen met een tijdelijk karakter te nemen, zonder dit aan de wederpartij te hoeven aankondigen.
18. Gebruik is gemaakt van de zoekmachine tuchtrecht.overheid.nl/ (laatst geraadpleegd op 24 april 2022).
19. Voor dit artikel is alleen gebruikgemaakt van die gepubliceerde rechtspraak waarin de tuchtrechter kenbaar heeft geoordeeld dat er ondoelmatig is gehandeld. Vaak wordt in de klacht wel een beroep gedaan op gedragsregel 6, maar blijkt uit de uitspraak niet of de rechter het handelen wegens ondoelmatigheid of om een andere reden laakt. Zie bijvoorbeeld RvD Amsterdam 28 februari 2022, ECLI:NL: TADRAMS:2022:28.
20. Zie R.L. Herregodts, *Gemeenschappelijke normen voor vertrouwensberoepen* (diss. Groningen), Rijksuniversiteit Groningen 2019, p. 604. Te raadplegen op: pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/72810869/Complete_thesis.pdf.
21. Zie *Jaarverslag 2020, Hof van Discipline & Raden van Discipline*, te raadplegen via raadvandiscipline.nl, p. 28. De meeste gegronde klachten over de advocaat van de wederpartij gaan over *bejegening*: onjuiste stellingen poneren, grievende uitlatingen of dreigementen.
22. HvD 10 februari 2014, ECLI:NL:TAHVD:2014:33, r.o. 5.3.

Verweerders hadden er voor moeten waken dat geen dubbele werkzaamheden werden verricht, althans hadden die werkzaamheden niet (tegen dat specialistentarief) in rekening mogen brengen.'[23]

Ook tekortschietende vakkennis kan tot ondoelmatigheid leiden. Een advocaat had onvoldoende feiten in een procedure gesteld en stukken waarop hij zich in de dagvaarding beriep, niet overgelegd, als gevolg waarvan de vorderingen van klagers werden afgewezen. Ook had hij onvoldoende ingegrepen in het verloop van een deskundigenonderzoek, als gevolg waarvan de klagers werden benadeeld. Bovendien had de advocaat de klagers onvoldoende op de hoogte gesteld van relevante en belangrijke informatie afkomstig van de advocaat van de wederpartij. De raad van discipline overwoog in zijn oordeel:

'De klachten raken het wezen van het werk van een civiele advocaat. Cliënten moeten er op kunnen vertrouwen dat een advocaat over voldoende procesrechtelijke kennis en ervaring beschikt om zaken zodanig aan de rechter te presenteren dat deze zijn werk op doelmatige wijze kan verrichten. Verweerder heeft dit vertrouwen geschonden.'[24]

Het ging in deze uitspraak om de rechter die – door toedoen van de advocaat – zijn werk niet doelmatig kon doen. In dit geval is er mijns inziens voldoende aanleiding om ook het optreden van de advocaat als ondoelmatig te kwalificeren.

3.1.2. Niet voortvarend optreden

Het niet-voortvarend behandelen van een zaak, niet zelden met extra kosten tot gevolg, kan een grond zijn om van ondoelmatig optreden te spreken. Dat gebeurde bijvoorbeeld in een zaak waarin de Haagse raad van discipline moest oordelen over een klacht over ondoelmatig en inefficiënt optreden. Klager had zijn advocaat in september 2009 verzocht een conceptdagvaarding op te stellen. Het duurde echter tot 23 december 2009 voordat klager het concept ontving. Op 4 februari 2010 stuurde klager zijn commentaar op de dagvaarding, waar de advocaat pas op 12 april 2010 op reageerde. Nu voor dit gebrek aan voortvarendheid geen verklaring kon worden gegeven achtte de raad de klacht gegrond.[25]

Klachten over niet voortvarend optreden bereiken met enige regelmaat de tuchtrechter, doorgaans echter zonder dat in de klacht wordt gesteld, of in de uitspraak expliciet wordt geoordeeld dat het handelen ondoelmatig is geweest.[26]

3.1.3. Escalatie

Er kan sprake zijn van ondoelmatig handelen als het optreden van een advocaat nodeloze maatschappelijke kosten veroorzaakt, waarmee blijkens de toelichting op gedragsregel 6 mede wordt bedoeld onevenredig nadeel en leed voor de wederpartij en andere betrokkenen. Het nodeloos laten escaleren van een conflict is daar een voorbeeld van. Het is inmiddels een vaste overweging in familierechtelijke zaken dat advocaten bijzondere prudentie dienen te betrachten in zaken waarbij kinderen zijn betrokken.[27] Deze norm werd toegepast door de Bossche raad van discipline in een klachtzaak waarin de advocaat van de wederpartij werd verweten escalerend en ondoelmatig te hebben opgetreden, wat had geleid tot hoge(re) kosten. De raad ging daarin mee en achtte het zonder vooraankondiging starten van een procedure door de advocaat onzorgvuldig. Daarnaast ontbrak aan de processtukken het voor de beoordeling van de zaak belangrijke ouderschapsplan. De raad achtte ook dat onzorgvuldig en tuchtrechtelijk verwijtbaar en overwoog dat de advocaat juist in een familierechtelijke kwestie als deze extra zorgvuldig had moeten zijn en onnodige escalatie had moeten voorkomen.[28]

3.1.4. Kansloze zaken en 'oneigenlijke procedures'

Een aparte behandeling verdienen zaken die op voorhand als ondoelmatig zouden kunnen worden gekwalificeerd. Dat kunnen bijvoorbeeld inhoudelijk kansloze zaken zijn, zoals het voorbeeld waarmee dit artikel begon. Andere voorbeelden zijn vorderingen die zijn ingesteld zonder deugdelijke grond[29] of zaken waarin de advocaat niet bevoegd is om een procedure te voeren.[30] Vaak zal het handelen van de advocaat in dergelijke zaken eenvoudig als nodeloos belastend en ondoelmatig kunnen worden gekwalificeerd. Niet van elke zaak die op het eerste gezicht kansloos lijkt, kan echter zonder meer worden gezegd dat die geen redelijk doel dient. Het instellen van een schijnbaar kansloze procedure kan in omstandigheden in het belang van de cliënt en gerechtvaardigd zijn. Zo kan in vreemdelingrechtelijke zaken met een inhoudelijk niet haalbaar beroep uitstel van uitzetting voor bijvoorbeeld het ondergaan van een medische behandeling worden bereikt.[31] In strafzaken kan een hoger beroep een tenuitvoerlegging van een vonnis opschorten.[32] In het civiele recht kan onder omstandigheden het doen van een ondeugdelijke faillissementsaanvraag worden ingezet als pressiemiddel ten behoeve van de cliënt.[33] Het is niet uit te sluiten dat er andere gedragsrechtelijke redenen zijn om de wenkbrauwen te fronsen bij deze processtrategieën, maar *ondoelmatig* zijn zij niet bij voorbaat.

---

23. HvD 13 januari 2014, ECLI:NL:TADRSHE:2014:3, r.o. 5.4. Zie ook RvD Arnhem-Leeuwarden 14 februari 2022, ECLI:NL:TADRARL:2022:53.
24. RvD Arnhem 8 januari 2010, ECLI:NL:TADRARN:2010:YA0368.
25. RvD Den Haag 16 april 2012, ECLI:NL:TADRSGR:2012:YA3126, r.o. 5.4-5.5.
26. Zie bijvoorbeeld RvD Arnhem-Leeuwarden 10 januari 2022, ECLI:NL:TADRARL:2022:5; HvD 4 december 2020, ECLI:NL:TAHVD:2020:259.
27. Zie bijv. HvD 13 september 2013, ECLI:NL:TAHVD:2013:234, r.o. 6.7.
28. RvD Den Bosch 13 december 2021, ECLI:NL:TADRSHE:2021:214, r.o. 5.10.
29. Zie R. Verkijk, 'Lichtzinnig procederen afgestraft', *Adv.bl.* 2007, afl. 5, p. 164-168.
30. Rb. Noord-Nederland 3 juni 2015, ECLI:NL:RBNNE:2015:2675.
31. Zie bijvoorbeeld T. Butter, 'Beroepsethiek in de asielpraktijk', *NJB* 2021/2607, p. 3010-3017.
32. De Wolff 2020, p. 62.
33. HvD 19 december 2016, ECLI:NL:TAHVD:2016:232.

3.2. Tussenbalans

Schept de tuchtrechtspraak er meer duidelijkheid in waar de grenzen van een doelmatige behandeling van een zaak liggen? Enigszins. De rechtspraak is schaars, casuïstisch en niet zeer uitgesproken. Opvallend is dat klagers beduidend vaker schending van gedragsregel 6 en/of ondoelmatigheid aan hun klacht ten grondslag leggen dan dat de tuchtrechter deze regel of kwalificatie expliciet in het oordeel noemt. Opvallend is ook dat veel van de geïnventariseerde rechtspraak dateert van vóór de invoering van gedragsregel 6. Uit de tuchtrechtspraak kunnen de volgende gevalstypen worden gehaald. Een advocaat kan worden verweten ondoelmatig te handelen als zij of hij:

- (veel) meer tijd (en geld) besteedt aan werkzaamheden dan door de werkzaamheden gerechtvaardigd;
- over onvoldoende vakkennis en ervaring beschikt om de zaak naar behoren te doen;
- niet voortvarend optreedt;
- escalerend optreedt; of
- een daadwerkelijk kansloze procedure begint, zonder daarmee enig ander belang van de cliënt te dienen.

Wat de jurisprudentie ook leert, is dat de vraag of er werkelijk sprake is van verwijtbare ondoelmatigheid van het optreden van een advocaat sterk is verweven met de feiten en omstandigheden van het geval. Ten slotte geldt dat de tuchtrechter geneigd is veel vrijheid te laten aan een advocaat om de belangen van zijn cliënt te dienen en niet snel tot het oordeel over zal gaan dat daarbij een betamelijkheidsgrens wordt overschreden. In een recente zaak werd dat nog eens met zoveel woorden door het Hof van Discipline verwoord:

'Verweerster had andere keuzes kunnen – en wellicht ook moeten – maken in overleg met haar cliënte. Dat wil evenwel niet zeggen dat zij jegens klager (de wederpartij) tuchtrechtelijk verwijtbaar gehandeld heeft. (…) Verweerster had met het voeren van de procedure een redelijk doel voor ogen en de belangen van klager zijn niet onnodig of onevenredig geschaad, doordat verweerster de procedure heeft gevoerd zoals zij dat heeft gedaan. Daarbij dient te worden bedacht dat het tuchtrecht niet in het leven is geroepen om de handelingsvrijheid van de wederpartij te beknotten.'[34]

4. (Praktijk)voorbeelden[35]

Bij wijze van gedachte-experiment, om de inhoud van de doelmatigheidsnorm wat nader te verkennen, behandel ik hier twee voorbeelden uit de praktijk. Het zijn casus waarvan mij geen voorbeelden uit de tuchtrechtspraak bekend zijn, maar die recent wel de publiciteit hebben gehaald. Het gaat om situaties waarin advocaten wel het belang van hun cliënten dienen, maar waarin twijfelachtig is of dat gebeurt met een doel dat het middel rechtvaardigt. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer een procedure wordt gevoerd met het (hoofd)doel om nodeloos of onevenredig nadeel aan de wederpartij of aan anderen toe te brengen[36] of wanneer de advocaat anderszins een faire rechtsbedeling frustreert.[37]

4.1. SLAPP

Het eerste voorbeeld is het voeren van procedures met het oogmerk om een kritische partij te intimideren en tot zwijgen te brengen. Deze tactiek is ook bekend geworden als *SLAPP*, een Engels acroniem voor *Strategic Lawsuit Against Public Participation*.[38] Een van de bekendste zaken was de Engelse *McLibel*-zaak, die speelde van 1986 tot 2005, van McDonalds tegen twee activisten die een kritische folder over de fastfoodketen hadden verspreid.[39] In het in 2020 door de Europese Commissie gepresenteerde Actieplan voor Europese democratie[40] wordt een stijgend aantal SLAPP-zaken in de Europese Unie gesignaleerd. De Commissie noemt daarbij onder meer het voorbeeld van de Maltese journaliste Daphne Caruana Galizia, tegen wie op het moment dat zij werd vermoord 47 rechtszaken waren aangespannen door politici en bedrijven over wie zij had geschreven.[41] Ook Greenpeace is geconfronteerd met tientallen rechtszaken en een claim van honderden miljoenen, alle aangespannen door een bosbouwbedrijf waar de internationale milieuorganisatie publiekelijk kritiek op heeft geleverd.[42] Maar ook in minder grootse en meeslepende zaken kan sprake zijn van dergelijke methoden. Veel juristen zullen uit hun eigen praktijk of uit verhalen van collega's voorbeelden kennen van procedures die werden gevoerd of doorgezet met het doel de wederpartij, niet zelden een zwakkere partij, financieel uit te putten of anderszins te ontmoedigen. Ik meen dat een dergelijke praktijk tuchtrechtelijk laakbaar kan zijn wegens (onder meer) strijd met het gebod van doelmatigheid indien dit optreden uitsluitend of hoofdzakelijk ten doel heeft hoge maatschappelijke, persoonlijk en

34. HvD 26 november 2021, ECLI:NL:TAHVD:2021:219, r.o. 5.11.
35. Deze voorbeelden komen in andere vorm ook aan de orde in: G.J.W. Pulles, 'De goede rechtsbedeling, kerndoel of concrete gedragsnorm?', *TT* 2021/40, p. 351-360.
36. Zie bijvoorbeeld HvD 20 mei 2016, ECLI:NL:TAHVD:2016:135.
37. Deze verantwoordelijkheid is neergelegd in art. 10a lid 1 Advocatenwet.
38. Zie bijvoorbeeld: Platform for the protection of journalism and the safety of journalists/Council of Europe, *Hands off Press Freedom, Annual Report 2020*, Straatsburg: Council of Europe, april 2020 en the-case.eu.
39. Zie theguardian.com/law/2019/jul/08/landmarks-in-law-mclibel-and-the-longest-trial-in-british-legal-history (laatst geraadpleegd op 25 april 2022).
40. Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees economisch en sociaal comité en het Comité van de regio's betreffende het actieplan voor Europese democratie, COM(2020)790 def.
41. Actieplan voor Europese democratie, p. 14.
42. *Clearcutting free speech: How Resolute Forest Products is going to extremes to silence critics of its controversial logging practices*, Greenpeace 2017, greenpeace.org/static/planet4-netherlands-stateless/2018/06/ClearcuttingFreeSpeech.pdf (laatst geraadpleegd op 25 april 2022).

financiële kosten bij de wederpartij te veroorzaken – hetgeen expliciet door de gedragsregel wordt benoemd.

4.2. Traineren

Het tweede voorbeeld is het niet delen of het zo lang mogelijk achterhouden van informatie, waarvan men weet of zou moeten weten dat deze moet worden gedeeld. Vaak heeft dit als doel het in stand houden van onduidelijkheid omtrent het eigen (laakbare) handelen en/of het verzwakken van de (processuele) positie van de wederpartij. Dat dit geen hypothetische situatie is, werd duidelijk in de recente toeslagenaffaire, waarin de Belastingdienst van duizenden burgers ten onrechte hoge bedragen heeft teruggevorderd. Jarenlang heeft de overheid, daarbij geadviseerd door juristen en advocaten, zich hieraan op grote schaal schuldig gemaakt. Inmiddels is duidelijk geworden dat dat in veel gevallen onjuist was en de betrokken rechtszoekenden extra en onnodig nadeel en leed heeft berokkend.[43] Zo houdt de Belastingdienst veelvuldig, zonder dat daar een grond voor is, informatie achter en zijn na lange tijd vrijgegeven dossiers regelmatig nagenoeg geheel onleesbaar gemaakt. Daardoor kunnen burgers zich niet op de hoogte stellen van de achtergrond van de verwijten die hun zijn gemaakt en wordt hun positie in procedures tegen de Belastingdienst verzwakt.[44] In lopende bestuursrechtelijke procedures wachten burgers soms al bijna twee jaar op hun dossier. De toeslagenaffaire is geen uitzondering. Dergelijke situaties doen zich regelmatig voor wanneer burgers procederen tegen de overheid,[45] maar vormen ook in civiele procedures, bijvoorbeeld tegen (letselschade)verzekeraars[46] en luchtvaartmaatschappijen,[47] een veel gehoord bezwaar. Ook deze casus worden bestreken door het doelmatigheidsgebod uit gedragsregel 6. Aan de wederpartij wordt immers groot nadeel toegebracht en deze en andere betrokkenen worden op hoge maatschappelijke en financiële kosten gejaagd, terwijl het zeer de vraag is of het belang van de cliënt bij het vertragen van de rechtsgang dat kan rechtvaardigen.

5. Conclusie

Het lijkt een vanzelfsprekendheid: ondoelmatig handelen en het onnodig op kosten jagen van andere betrokkenen door een advocaat zijn verkeerd. Maar het is niet eenvoudig om in regelgeving en rechtspraak een concretere invulling van die norm te vinden. In de tussenbalans in paragraaf 3.2 zijn de uit de tuchtrechtspraak te destilleren gevalstypen genoemd. De rechtspraak is echter schaars en casuïstisch en de afbakening tussen het behartigen van het cliëntenbelang en het algemene belang van een doelmatige zaaksbehandeling is lastig in algemene normen te vatten. De frequentie waarmee gedragsregel 6 aan een uitspraak ten grondslag wordt gelegd is buitengewoon laag. Dat rechtvaardigt de vraag hoe noodzakelijk het was gedragsregel 6 op te nemen. Daarmee is echter niet gezegd dat het doelmatigheidsgebod in zijn algemeenheid niet van belang is – ongeacht of het nu gaat om kwetsbare kinderen in een echtscheiding, om acceptabele doorlooptijden bij rechtbanken of om bescherming van zwakkere partijen tegen kapitaalkrachtiger tegenstanders. Het doelmatigheidsgebod dient de partijen in een geschil, maar heeft ook een maatschappelijke component: faire procedures die worden afgewikkeld binnen aanvaardbare termijnen, door deskundige procesvertegenwoordigers die – vrij naar een vaste overweging van de tuchtrechter[48] – niet slechts nagaan of een rechtsregel iets ge- of verbiedt, maar zich ook steeds rekenschap geven van de andere normen die hun professie kenmerken.

43. Zie *Adviescommissie uitvoering toeslagen. Omzien in verwondering 2 – Eindadvies*, Den Haag, 12 maart 2020.
44. 'Overheid deelt liever geen stukken', *NRC* 18 januari 2021.
45. M. Bakkum & A. Drahman, 'Tussen recht en praktijk. Versterk het toezicht op en de handhaving van de informatiehuishouding van de overheid', *NJB* 2021/1226, p. 1383-1389.
46. R. Rijnhout e.a., *Langlopende Letselschadezaken*, Utrecht: De Letselschaderaad 2020. Zie ook Hof Arnhem-Leeuwarden 11 december 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:10759.
47. M.B.M. Loos, 'Consumentenrecht in de lucht: ontwikkelingen in het Europees passagiers-luchtvervoerrecht', *NtEr* 2013, afl. 1-2, p. 58-67, op p. 63.
48. Zie bijv. HvD 11 juli 2016, ECLI:NL:TAHVD:2016:138.